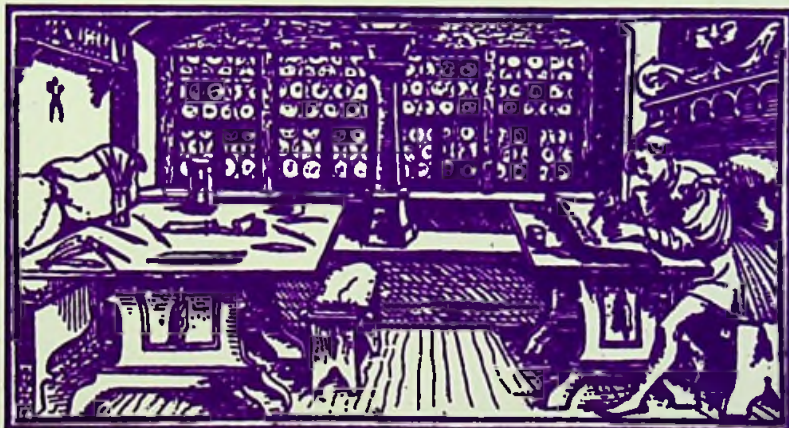

STUDIA

UNIVERSITATIS
BABEȘ-BOLYAI

P O L I T I C A

C L U J - N A P O C A 2 0 0 5

**EDITORIAL BOARD OF
STUDIA UNIVERSITATIS BABEȘ-BOLYAI POLITICA**

EDITORIAL OFFICE OF POLITICA: Universității no. 7-9, 400084 Cluj-Napoca ♦ Phone 0264-405300

EDITOR-IN-CHIEF:

Prof. dr. CSEKE PETER

EDITORIAL BOARD:

Prof. dr. VASILE BOARI

Conf. dr. GABRIEL BĂDESCU

Conf. dr. LEVENTE SALAT

Lect. dr. IRINA KANTOR

Lect. drd. OLIVIA TODEREAN

EXECUTIVE EDITOR:

Lect. drd. COSMIN MARIAN

STUDIA

UNIVERSITATIS BABEȘ-BOLYAI

POLITICA

1

EDITORIAL OFFICE: Republicii no. 24, 400015 Cluj-Napoca ♦ Phone 0264-40.53.52

SUMAR - CONTENTS - SOMMAIRE

O. TODEREAȘ, I. APAHIDEANU, Discursul inaugural al lui George W. Bush pentru al doilea mandat prezidențial: o analiză din Perspectiva teoriilor relațiilor internaționale	3
C. C. CURT, Rolul camerelor secunde în cadrul parlamentelor bicamerale	25
Z PÁLFY, The Cluj/Kolrfrfrfrfrozsvár University Amidst Wartime Cultural Politics, 1940-1944. An Assessment of Student Recruitment Patterns	41
K -K. SATA, Francesco Guicciardini and Reason of State	61
B. BODO, Dialogul și spațiul discursiv al tranziției postcomuniste	79
C. MARIAN, Definierea unui model cauzal al dezvoltării abilităților civice	87
B. RADU, Romanian Orthodox Church and European Union Integration: A Conflict of Values?	95
A. GHEORGHITĂ, Transmiterea integrațională a opțiunilor politice: o abordare conceptuală * Integrational Transmission of Political Orientations: a Brief Conceptual Discussion	105
F. POP, Considerații generale privind implementarea Acquis-ului comunitar în România, în domeniul concurenței	115
R. MĂRINCEAN, Fenomenul imigraționist și cetățenia europeană	123
S. GHERGHINA, G. JIGLĂU, Pași către reconciliere: situația indigenilor din Australia	133
M. JÁNOS, Diszkrimináció és antidiszkrimináció Romániában törvényes keret és gyakorlati kérdések	153
SÁNDOR K., A diszkrimináció megelőzni hivatott törvény alkalmazásának romániai tapasztalatai	163
F. C. RUS, <i>Operatorii PR</i>	167

DIALOGUL ȘI SPAȚIUL DISCURSIV AL TRANZIȚIEI POSTCOMUNISTE

BARNA BODO

ABSTRACT. The present essay investigates a problem that is important for societies in transition: social dialogue. Modernity has made social experience relative, there are no universally valid answers. There is, however, a common point of reference: liberty as a central value of (post)modernity. Morally right behavior presupposes care for your fellowmen. Questions related to this care place us in the sphere of a permanent discourse. As there are no universal answers, the context and intersubjectivity are of utmost importance for every situation in part, social dialogue becoming this way a determining factor, even a condition for the "durability" of modernity.

It is the conclusion of this essay that unfortunately in Romania there is no real social dialogue even today, after the transformation that took place in the last fifteen years: the major themes of politics are not considered discursively, from this reason the answers to the great themes of the present are not only short-circuited but even the posing of the problem is deficient: it is focused on the political actor instead of giving importance to the theme in question.

Libertatea este valoarea centrală a (post)modernității. În opinia lui Agnes Heller, această valoare universală înseamnă că libertatea a devenit, la modul general, un element constitutiv și o condiție a bunăstării.¹ Din punct de vedere existențial, omul modern dispune de o autonomie morală, ceea ce ne conduce la obligativitatea respectării acestei autonomii în cazul tuturor semenilor. Totodată, dincolo de dimensiune morală, libertatea ca atare se referă la individ, la economic și la politic deopotrivă. Răspunsul la întrebarea "Ce înseamnă un comportament corect?" nu poate eluda, deci, aspectul respectării autonomiei și a libertăților celor din jur, dacă avem în vedere și acceptăm afirmația lui Emmanuel Lévinas: etica are ca element central relația noastră cu celălalt.

În timpurile premoderne, răspunsul la întrebarea "Care este comportamentul corect?" se configura în funcție de tradiția locală, copilul învăța de la vârstnici și de la diferite instituții cum trebuie să se comporte. Modernitatea ne obligă să punem sub semnul întrebării afirmațiile legate de tradiție. Această teză a incertitudinilor privind tradiția trebuie acceptată chiar dacă există opinii conform cărora o astfel de relaționare a situației poate conduce la nihilism. În modernitate morala absolută înseamnă dorința de a fi corect. Omul corect poartă grija semenului său. Întrebarea "De ce să am grija celui de lângă mine?" generează altele și altele, întrebări ce ne conduc, într-un final, la

¹ Heller Ágnes: *Életképes-e a modernitás?* Latin Betűk, Debrecen, 1997. p. 184.

problema limitelor abordărilor de tip moral. Problema lipsei unui răspuns mulțumitor rezidă în caracterul moralei: la baza ei găsim un gest care nu poate fi pus sub semnul întrebării. Morala își are originea în viața cotidiană. "Discursul credibil este circular. La început acceptăm, printr-un gest, obligativitatea de a fi morali, respectiv de a fi cinstiți și buni. Întrebarea privind judecățile de valoare legate de un astfel de comportament sunt posterioare gestului primar."²

Grija pentru semenul tău este, astfel, un principiu general, indiferent dacă este interpretată ca iubire, când cineva își iubește semenii, sau răbdare și binefacere, când ne asumăm o anumite responsabilitate privind soarta celui de lângă noi. Greșesc cei care consideră că acest principiu în modernitate și-a pierdut valabilitatea. Schimbările survenite se referă la interpretări, devenind de prim ordin cele legate de autonomia individului. Formularea dată de Dostoievski acestui principiu – fiecare om este responsabil pentru fiecare dintre noi – este una pozitivă, ce într-o variantă negativă se referă la interdicția de a face intenționat rău cuiva.

În teoria privind diferențierea culturală, Weber arată că diferite comunități pot opta pentru judecăți de valoare diferite, ajungându-se ca, în final, să-și aleagă Zei diferiți. Fiecare individ interiorizează o morală, caracteristică comunității respective. morală ce nu poate fi transpusă pur și simplu într-o altă colectivitate. În opinia lui Habermes, Weber plasează morală în contextul sferei culturale. Fiecare sferă are etica sa. morală nu va avea, astfel, o poziție centrală precum nici cultura nu dispune de așa ceva. Existența unei astfel de poziții preferențiale este o viziune metafizică. Deci, nu poate fi stabilit în prealabil un anumit scop moral ce ar trebui atins.

Dacă se acceptă inexistența unui scop în prealabil stabilit, se pune problema corectitudinii normelor. Cu alte cuvinte normele sunt intersubiective, caracter ce schimbă practica socială. Până nu demult normele erau acceptate pe baza unui criteriu utilitarist: să asigure beneficiu maxim. Azi devin prioritare elementele formale, discursul social privind diferențele existente va genera conținutul, participanții la procesul social în cauză vor decide, în funcție de consensul obținut, ce se va considera normă și ce nu. Situația nu este de loc simplă, deoarece dincolo de etica discursului (importanța majoră a unor elemente de procedură, de corectitudine, de adecvare) apare problema presupuzițiilor: care vor fi elementele intuitive considerate de bază, care este aceea cunoaștere ce precede știința. Totodată, trebuie să se țină cont de faptul că în secolul al XIX-lea un astfel de centru etic exista, era recunoscut ca atare în contextul celorlalte sfere. Modernitatea vine cu schimbarea și aduce într-o poziție centrală dorința de fi corecți, respectiv asumarea responsabilității ce decurge din această dorință.

În modernitate timpul nu mai joacă rolul de legitimator suprem, omul devine concomitent, subiectul și obiectul aceluiași proces. Societatea va accepta doar valorile cernute de discursul social permanent, orice consens presupune dezbateri și înțelegeri.

² Heller op.cit. p. 182.

Sentimentul de bază al omului modern este nesiguranța, când factori necontrolabili devin definitorii. Soarta individului nu mai este condiționată definitiv de existent, nu se manifestă coerciția condițiilor date, nu există drumuri prestabilite prin context. Individul însuși va putea decide în privința drumului ce-l va parcurge. În locul dominanței unor exemple de urmat se va instala dialogul privind adevăratele valori contemporane.

Dialogul devine instrumentul vital în configurarea a tot ceea ce este important în societate: atât normele caracteristice unui spațiu-timp cât și modalitatea articulării acestora. Dialogul este acel lingua franca, acel limbaj comun prin care pot fi gestionate situațiile de criză dintre comunități și culturi diferite. Nevoia, dorința dialogului va face această lume funcțională.

*

În noua situație politică trebuie reinterpretată. Științele sociale interpretative au la bază o nouă relaționare a realității, deoarece abordările actuale, din motive principiale, ne conduc la constatări discutabile, explicația astfel formulată fiind, cu termenul preluat de la Geertz, neterminată.³ Nu mai avem de-a face cu adevăruri, cu soluții general valabile. Noua abordare a politicii, cea discursivă, presupune răspuns la mai multe întrebări. Răspunsurile nu sunt legate de caracterul eminentemente deschis și cu multe incertitudini al experienței sociale,⁴ nici de faptul că noile cunoștințe pot schimba contextul și interpretarea celor anterioare. Articularea lingvistică reprezintă, înainte de toate, un domeniu nou, ce presupune un alt mod de abordare, de reprezentare a fenomenelor politice.

Întrebarea de fond este legată de poziția noastră vizavi de a ceea ce se reprezintă. Un punct de vedere exterior ne poate releva aspecte sociologice, de teorie instituțională, de teoria jocurilor care, fiecare separat și toate la un loc, pot fi extrem de valoroase, dar nu spun mai nimic despre discursul politic. H. Lasswell, poate primul în rândul specialiștilor care s-au dedicat studiului aspectelor lingvistice ale politicii, considera de maximă importanță problema adjudecării puterii, a poziției care conferă dreptul de a decide.⁵ În opinia lui P. Bourdieu esența discursului politic este respectul autorității, pe când pentru N. Luhmann de maximă importanță este codul comunicațional specific al sferei politice, structurat pe dihotomia putere-opoziție. Natural, aceste afirmații sunt valabile în anumite contexte, reprezintă abordări diferite ale aceluiași fenomen complex, totuși, trebuie observat că problema limbajului politic este în esență simplă: se referă la promovarea, cu o anumită eficiență, a unor păreri pro sau contra puterii.

³ C. Geertz: *Az értelmzés hatalma. Antropológiai írások*. Századvég Kiadó, Budapest, 1994. p. 197.

⁴ H-G. Gadamer: *Igazság és módszer*, Gondolat, Budapest, 1984, p. 243-253.

⁵ Vezi: H. Lasswell et. al.: *Language of Politics: Studies in Quantitative Semantics*. MIT Press, Cambridge, 1965.

O politică discursivă are ca valoare centrală dezbaterea publică. Astfel, democrațiile moderne pot funcționa numai pe baza continuei redefiniri a unor concepte și raporturi de bază privind politica, rolul statului, a ce se înțelege prin binele public și prin cine este reprezentat acesta. Astfel, dezbaterea publică devine parte esențială a procesului politic, cu termenul consacrat de Schmitt, este esența politicului.⁶ Dezbaterea este o condiție *sine qua non* a politicii moderne.

Chiar dacă analiza lingvistică a politicii este un procedeu cu trimiteri la Aristotel sau la Machiavelli, deci la adevărații clasici, ea este un procedeu nou, și are în vedere distincția dintre politică și politic. Politica este legată, istoricește, de o anumită structură de clasă și instituțională, acțiunea politică fiind ceva ce se întâmplă în cadrul respectiv prin actori prestabiliți. În modernitate nu mai avem de-a face cu o astfel de structurare politică, politica nu este apanajul politicienilor. În noul cadru social, al incertitudinilor, trebuie rearticulat prin discurs adecvat, de fiecare dată și în fiecare comunitate, ce se înțelege prin binele public și cine-l va reprezenta. Într-un spațiu al structurilor fluide discursul public devine element constitutiv. A vorbi despre politic în locul politicii înseamnă o schimbare de paradigmă, discursul politic referindu-se la ceva mult mai larg, la o nouă relaționare a tot ceea ce este public.

Realitatea politică devine, astfel, centrată pe discurs, reprezentată și configurată prin dezbateri care sunt în permanentă schimbare atât privind cadrul, cât și rolul și stilul acestora. Discursul politic relevant are mesaj, opiniile contradictorii formulate nu reprezintă certuri chiar dacă modul de exprimare este vehement, ci sunt acele manifestări care fac politica vie, participativă. Pe o scenă socială cu toate elementele constitutive – actori, cadru, problematici – în continuă schimbare singura entitate perenă este discursul ca atare. Construcția politică este continuă și fără șansa de a fi terminată

*

Dacă pe plan mondial modernitatea, schimbările sociale contemporane sunt asociate cu creșterea complexității fenomenelor sociale, pe de o parte, și a sentimentului de nesiguranță a cetățeanului, pe de altă parte, aceste afirmații sunt valabile, într-o măsură mult mai mare, pentru țările din fostul lagăr comunist. Dezorientarea populației este accentuată de schimbările privind "regulile jocului",⁷ nu s-au configurat, încă, proceduri de evaluare și de legitimare ale diferitelor acte social-politice. Există foarte multe dezbateri privind structura și funcționarea sferei publice din aceste țări⁸, aceste abordări având ca și context mai larg existența și natura societății civile.

⁶ Vezi: Pethő Sándor: *Norma és kivétel: Carl Schmitt útja a totális állam felé*. MTA. Doxa-könyvek. Budapest, 1993.

⁷ Vezi: I. Berevoescu et. al.: *Fefele schimbării. Români și provocările tranziției*, Nemira, București, 1999. p. 9.

⁸ Vezi: D. Colas: *Genealogia fanatismului și a societății civile*, Nemira, București, 1998. A. Seligman: *A civil társadalom eszméje*, Kávé Kiadó, Budapest, 1997. A. Arato: *Civil Society, Revolution and Constitution*, Uj Mandatum, Budapest, 1999.

Cazul României, precum a fiecărei țări în parte, este unul special, condiționat de specificitățile evoluției situației și de natura tradiției pe care, volens-nolens, s-au clădit instituții și din care s-au desprins practici sociale. Chiar o sumară trecere în revistă ne poate releva elemente importante, pe baza cărora pot fi surprinse nu numai caracteristici defnitorii ale stării de fapt, dar și semne și semnale ale unei posibile/dorite schimbări.

În privința societății civile respectiv a sferei publice, în cazul României, pot fi delimitate mai multe perioade. Prima este caracterizată de tentativele unor intelectuali⁹ de a tematiza și impune această problematică într-un context social inert, fără puncte de sprijin oferite de experiența socială anterioară. Se cunoaște, comunismul românesc a fost unul dur, fără cea mai mică șansă pentru articularea și promovarea unor opinii alternative. Comunismul lui Ceaușescu avea la bază un contract social tacit: în schimbul nealinerii țării la plutonul țărilor comandate direct și nemijlocit de la Moscova s-a instaurat o dictatură dură, intransigentă față de orice idee ce depășea cadrul ideologiei oficiale. Deviza acestei puteri era: "Cine nu este cu noi, este împotriva noastră." Ungaria și Polonia, țări unde tranziția a început cu câte o revoluție "de catifea", se ghida după o altă deviză, cu un substrat biblic și acesta: "Cine nu este împotriva noastră, este cu noi."¹⁰ Nu este de mirare că s-au dovedit deșarte așteptările privind existența unor analize a dictaturii ceaușiste, păstrate în locuri cât se poate de secrete, ce puteau fi scoase la iveală cu venirea vremurilor noi.

În această primă perioadă chiar și structuri civice cum a fost Alianța Civică (AP) au fost condiționate politic și atrase în acțiunile politice directe. Sfârșitul acestei perioade coincide, respectiv este condiționată de venirea la putere, în 1996, a forțelor Convenției Democratice, de apariția unei opoziții coerente. Această primă perioadă avea o dominanță sentimentală, totul era trăit profund. Lipsa de informații dar și a unor structuri ce puteau genera adevărate dezbateri pe teme curente și arzătoare făcea loc apariției unor așteptări "difuze",¹¹ generale și generalizante: libertăți, siguranță, stabilitate. O altă categorie de așteptări din această perioadă se referea la frustrările cauzate de dictatură, cu probleme concrete, fără a le configura într-un tablou cât-decât sistematizat, fără posibilitatea de le prinde într-un program social. Dialogul social nu beneficia de nici o condiție favorizantă: negarea trecutului era totală, pe de altă parte pentru o imagine a viitorului lipsea atât componenta teoretică cât și cea instrumentală. Această a doua dimensiune se referă la o mass-media confuză în asumarea responsabilității publice și, totodată, prea zgomotoasă pentru a permite ca anumite strigăte „în pustiu” să se facă auzite.

Perioada a doua începe cu o schimbare de decor și de actori politici, cu promisiunea de a se juca o cu totul altă piesă: alegeri câștigate, în 1996, de opoziție.

⁹ Pot fi citați autori ca: Dan Pavel, Horia Patapievic, Dan Oprescu, Vladimir Tismăneanu.

¹⁰ Primul pasaj, sub o formă apropiată, regăsim la Matei (12:30), cel de-al doilea este preluat de la Marc (9:40).

¹¹ Termen uzitat de Lucian Pop în Berevoescu et. al. op. cit. 9.

orientare europeană cu primele confirmări instituționale (România fiind primită membră în Consiliul Europei). Această schimbare se realizează pe fondul unor mari scandaluri financiare, a unei economii într-o cădere liberă, când discursul naționalist nu-și mai putea atinge scopul. Alegerile din 1996 au deschis un nou drum, oferind „șansa normalității”¹² pentru evoluția situației din România, cu posibilitatea de a nu fi în contratimp cu alte țări din fostul bloc comunist. Nu ne propunem analiza eșecului acestei guvernări, din punctul nostru de vedere, al configurării sferei publice, sunt de remarcat câteva aspecte. În primul rând ne referim la existența unei mass-media polifonice și credibile, la nivel central. Presa locală prezintă câteva caracteristici care nu o predispun pentru a fi cadrul și animatorul dialogului politic local.¹³ Pe plan local, în Banat și Transilvania cel puțin, presa abordează mai degrabă cazuri, în locul unor teme și problematici generale. Astfel, ne aflăm în situația unei întoarceri pe jumătate. Televiziunea este vie și credibilă, posturile publice s-au schimbat total, dar – există în dar. Nu vine în sprijinul cetățeanului prin a-i înprima, prin politică redacțională, o relaționare a politicului deschisă spre noile abordări. Atenția este îndreptată aproape exclusiv spre activitatea executivă, chiar dacă este clar pentru cei avizați, implicarea cetățeanului, prin dezbateri și dialog, se poate realiza prioritar privind activitatea parlamentului, forul pluralismului politic. Nici această a doua perioadă, a guvernării CDR, nu aduce schimbări adevărate privind societatea civilă, rămasă în penumbră, reprezentanții ei fiind apostrofați de un segment politic important drept afaceriști, individualiști care exploatează orice posibilitate în interes propriu.

Alegerile din 2000 au ca rezultat revenirea la putere a PSD, dar schimbat din multe puncte de vedere. Acest partid pare dispus spre dialog, are o politică comunicațională bine gândită și consecvent promovată. Schimbarea majoră este legată de prioritățile politice generale, de faptul că integrarea României în structurile comunitare europene a devenit a posibilitate reală, cu teme pe ordinea zilei. Acest context presupune analiza comparată a situației, când eventualele diferențe de opinii sau tendințe nu pot fi lăsate neobservate și neabordate.

Și această perioadă prezintă anumite paradoxuri, poate cel mai important este legat de practica centralizatoare a guvernului pe un fond al destinderii și al deschiderii.¹⁴ Sunt preluate de guvern atribuții anterior transferate unor structuri locale. Sunt create o serie de structuri centrale, subordonate direct guvernului respectiv

¹² Termen preluat de la Tom Gallagher: *Democrație și naționalism în România 1989-1998*, Global, București, 1999, p. 324.

¹³ Ne referim la schimbările respectiv diferențele ce se pot identifica la presa locală față de presa centrală. Presa locală este una de informare și nu de opinii și dezbateri. O astfel de articulare a presei locale a generat câteva reacții de seamă, cu multe elemente teoretice, dar situația nu prezintă semne de schimbare.

¹⁴ Exemple privind politica centralizatoare pot fi evocate multe: ingerințe în activitatea autorităților locale, limitarea unor responsabilități ale acestora, subordonarea guvernamentală directă ale unor structuri profesionale, privatizări forțate.

premierului. Sunt modificate legi organice prin ordonanțe de guvern.¹⁵ Nici societatea civilă nu scapă acestei practici, i se impun, cu totul neconstituțional, anumite obligații care ridică o însemnată parte a acesteia împotriva guvernului, care va anula, într-un final, actul legislativ reclamat.

Cea mai importantă schimbare, în această perioadă, o înregistrează societatea civilă: își găsește locul, devine generatorul unor acțiuni care o plasează în poziția de partener de dialog adevărat. (Cazul Roșia Montana spre exemplu.)

Pe fondul imaginii unei guvernări de succes, în realitate avem de-a face cu o guvernare „eficientă” sub aspect tehnic, care a reușit să finalizeze marile teme puse pe masa politicului, fără a beneficia sau cel puțin a facilita formularea unor răspunsuri formulate în spațiul discursiv al dezbaterii publice. A fost finalizată negocierea diferitelor capitole privind integrarea în Uniunea Europeană, fără a se promova legat de vreuna din aceste tematici un adevărat discurs social. S-a asigurat o stabilitate a guvernării, pe fondul unei recentralizări aproape inimaginabile. Poate, nici nu se întrevăd, în momentul de față, toate efectele nefaste ale unei guvernări aparent „europene”, în fond centralizatoare, bazată pe monologul puterii.

*

Concluzia ce se desprinde din analiza de mai sus este îngrijorătoare pentru România. S-a realizat, în ultimul deceniu, un progres evident în privința apropierii de valorile democratice, nu pot fi negate reușitele în plan instituțional, dacă vorbim de stadiul democratizării din România. Totuși, există riscul unei democratizări ce se limitează la aspecte procedurale, fără a cuprinde și aspectele substantive ale acesteia, existând un dezechilibru ce pune sub semnul întrebării și aspectul procedural. Marea problema a corupției poate fi interpretată și prin lipsa unor adevărate schimbări la nivelul mentalului, ceea ce se leagă, evident, de tematica și natura dezbaterilor din societatea românească.

Întrebările noastre, formulate în contextul unei politici discursive, sunt legate de mandatul ultimului guvern, acesta fiind cel care a reușit o stabilitate a executivului. Aceasta existând, există și cadrul – teoretic – al dialogului.

În loc de dialog, pe plan politic, am avut de-a face cu comunicări, cu mesaje, cu informări, deci cu un flux informațional într-un singur sens. Nu au existat, însă, dezbateri. Aceste dezbateri presupun, în primul rând, un dialog între putere și opoziție. Acest dialog, și din cauza caracterului forțelor care erau în opoziție în perioada 2000-2004, practic nu a existat. Adică, exista un fel de dialog „al surzilor” la care cetățeanul nu a dorit și nu a putut participa.

¹⁵ S-au creat structuri centrale administrative, subordonate guvernului, recte premierului, numărul lor ajungând peste 100, unele având ca obiect de lucru domenii, care aduc la tăcere pe oricine: spre exemplu autoritatea națională a ozonului... Dincolo de aspectul clientelar, situația relevă duplicitatea guvernării. Năstase: cu valorile democrației europene în vitrină, în spate se lucra după metode care aveau o puternică amprentă a guvernării comuniste.